

Sida vid sida

Integration och segregation i stadsdelen Stenhagen

BIRGITTA MEURLING är fil.dr och forskarassistent i etnologi vid institutionen för kultur- antropologi och etnologi, Uppsala universitet. 1996 disputerade hon på avhandlingen Sarons liljor? En etnologisk studie av präst-fruars könskonstituering.

ANN-CHRISTINE NORLÉN är doktorand i etnologi vid Uppsala universitet.

"Vi bor här sida vid sida, men inte tillsammans."

Så uttryckte en äldre man från Irak sin syn på det multikulturella bostadsområdet Stenhagen i ett av Uppsalas ytterområden, där han bor. Invandrare och svenskar bor, enligt hans uppfattning, sida vid sida, men inte tillsammans. På ömse håll frodas föreställningar om de Andra: invandrare har föreställningar om svenskar, svenskarna om invandrare.

Detta är inget nytt. Stereotypa föreställningar om främlingar har alltid funnits i vårt samhälle, vilket folklöre av både äldre och nyare datum ger exempel på. Dessa föreställningar syftar till att bekräfta den egna livsföringen som normal och riktig, medan de Andras levnadssätt framställs som avvikande och egendomligt. Märkligt nog har samma negativa stereotyper som i dag tillskrivs olika invandrargrupper, tidigare tillskrivits svenska glesbygdsbor, samer eller gamla landsbygdsoriginal som flyttat in till stan (af Klintberg 1988:171f, 174). Aktuella exempel visar också att negativa stereotyper kan riktas mot samma etniska grupp som man själv tillhör, vilket bland annat det återförenade Tyskland ger talrika exempel på. Man kan med andra ord säga att de stereotypa föreställningarna säger mer om berättarens självbild än om den utpekade gruppen.

I denna artikel kommer vi att diskutera integration och segregation utifrån ett empiriskt exempel.¹ Den fråga vi ställer oss är: Går det att genom stadsbyggnadsplanering verka för integration i ett bostadsområde eller är enskilda aktörers insatser viktigare än stadsplanernas och politikernas?²

Denna fråga vill vi belysa genom att diskutera ett fältarbete genomfört i stadsdelen Stenhagen i utkanten av

Uppsala.³ Fältarbetet genomfördes under en höstvecka 1999 av studenter på B-kursen i etnologi. Studien består av deltagande observationer i området, ett flertal intervjuer samt deltagande i olika möten och sociala aktiviteter. Stadsdelen är intressant då det finns både parhus, villor, bostadsrätter och hyresrätter inom samma område. Studenterna hade som uppdrag att särskilt studera teman relaterade till segregation och integration, då stadsdelen är massmedialt omtalad som ett invandrarätt "problemområde". Flera av invånarna i Stenhagen ville själva inte ge uttryck för negativa tankar om sitt bostadsområde. De ville nämligen undvika att ge området ännu mer negativ publicitet, eftersom de ansåg att det skulle drabba dem själva som boende där. Detta var en gemensam strategi hos både invandrare och svenskar.

Väl medvetna om att termen invandrare inte är oproblematisk, väljer vi att här använda den för att beteckna de stenhageninvånare som har en annan etnisk bakgrund än den svenska. De flesta invandrare som bor i Stenhagen kommer från Iran, Irak, Etiopien och Eritrea.

EN MULTIKULTURELL STADSDEL

En stad blir aldrig färdigbyggd, den förändras kontinuerligt. Byggandet av en ny stadsdel är dessutom en mycket segdragen process med många aktörer. Arkitekter, politiker, ekonomiska investerare, stadsplanerare, byggnadsbolag, handelsbolag, allmänheten, grannskapet och massmedia är några av de aktörer som är engagerade. Vem eller vilka som egentligen bygger en ny stadsdel och vems ord som väger tyngst är en fråga, som nästan är omöjlig att besvara. Det blir än mer komplicerat om

man tar i beaktande att de människor som sedan bosätter sig i området själva ger det en symbolisk laddning och att dessa personer växlar med in- och utflyttningar i området. Det pågår en ständig förändring över tid, en förändring som dels påverkas av de aktörer som finns i stadsdelens omedelbara närhet, dels av dem som befinner sig i dess periferi (Stahre 1999:29).

Etnologen Ulf Stahre menar att människor som bor i samma stadsdel tolkar närmiljön utifrån samma erfarenhetsbas. Det skulle innebära att invånarna ingår i samma delkultur (Stahre 1999:26). Problemet är att det inte går att tala om en gemensam delkultur i ett område som Stenhagen. Det är i stället flera delkulturer som lever sida vid sida för att ibland ställas emot varandra. Ett belysande exempel gäller synen på naturen, i detta fall de skogsområden som utgör ett påtagligt inslag i stadsdelen. Flera invandrarkvinnor från Iran framhöll att det sämsta med att bo i Stenhagen var alla mörka, stora skogspartier som man måste passera på väg till busshållplatsen eller affären. De infödda svenskarna, däremot, lyfte i stället fram de bevarade skogspartierna som en av områdets få förtjänster, en symbolisk länk till ett naturnära boende.⁴

Förutom att göra närheten till naturen till något positivt, har stadsplanerarna också gjort symboliska återkopplingar till den svenska historien. Genom att skapa sådana samband försöker vi, enligt somliga forskare, bromsa den utvecklingsprocess vi inte kan stoppa (jfr Hylland Eriksson 1996). I detta fall kan det ses som ett led i försöken att försvenska ett multikulturellt bostadsområde. I Stenhagen finns det således flera symboliska länkar till den svenska historien, bland annat har man rest en "modern runsten" vid entrén till Skogsbyn, ett kvarter som fortfarande

Vid infarten till Skogsbyn står en "modern runsten" placerad. Foto: Birgitta Meurling.

är under uppbyggnad. Sådana markörer är dock inte oproblematiska i ett område där det till största delen bor invandrare. Vilken återkoppling och platstillhörighet signalerar exempelvis en modern runsten? Skogsbyn utgör ett pittoreskt inslag i stadsdelen med bevarade barrskogsområden och flera trähus i falurött med vita knutar. Dessa svenskhetssymboler – runstenen, husens material/färgsättning och barrträden – identifierade invandrarna i området som typiskt svenska, vilket innebär att området uppfattades som byggt exklusivt för infödda svenskar. Detta berodde inte enbart på utformningen, utan även på priset.

De villor och parhus som senast var färdigställda för inflyttning i området salufördes under diverse andra områdesnamn. Man annonserade ut hus som påstods ligga i norra Berthåga (ett närliggande område med högre status än Stenhagen), eller saluförde dem med andra säljande omskrivningar. Det blev uppenbart att bodelagen och mäklarna, som sålde dessa hus, ansåg att stadsdelsnamnet Stenhagen var en belastning. Det skulle inte locka de köpstarkaste spekulanterna, menade man.

SIDA VID SIDA MEN INTE TILLSAMMANS

Många av de svenskar som intervjuades i Stenhagen-studien talade öppet och positivt om det multikulturella samhället, men endast få av dem hade vänner som var invandrare. Intervjuarna kunde konstatera att de svenska informanterna uttalade sig generaliserande om sitt eget beteende utifrån föreställningar om etnisk tillhörighet. De talade i tredje person och uttryckte sig på bland annat följande sätt: "Svenskar är inte så öppna och gästfria mot sina grannar", "Folk bjuder inte in någon som

de inte känner på middag" eller "Det är svårt för svenskar att prata med dem [invandrarna], eftersom de sällan har tillräckliga språkkunskaper [i svenska] för att kunna föra ett samtal". Föreställningen om svenskar som slutna och inbundna fanns både hos svenskar och invandrare i denna studie (jfr Ehn 1988:239, Phillips-Martinsson 1991:59ff).

Det är lätt att tala om fördelarna med det multikulturella samhället, men betydligt svårare att leva i detsamma. Många människor har i dag ingen plats där de känner att de hör hemma. De tonåringar som intervjuades talade mycket om sin brist på tillhörighet; de kände sig inte riktigt hemma någonstans. De hade å ena sidan samma kulturella och etniska bakgrund som sina föräldrar och släktingar, men kände sig å andra sidan som svenskar själva. Eller kanske inte riktigt, som en trettonårig pojke med föräldrar från ett afrikanskt land sade:

Andra svenskar ser mig som invandrare, men jag är född här! Jag har till och med ett svenskt namn, men på Uppsalas gator är jag bara en svarting till. Att bo här ute i Stenhagen-ghettot gör inte saken bättre. (Norlén, fältdagbok, 1999.)

Han uttryckte en stark känsla av utanförskap. Hans vänner var tonåringar som han själv, med annan kulturell och etnisk bakgrund än den svenska. "Var är hemma för dig?" frågade intervjuaren. Svaret blev: "Jag är inte säker... Kanske har jag inte bott där än."

Detta är ett exempel på vad Billy Ehn (1988) framhåller i en artikel, där han hävdar att det är så gott som omöjligt att sammanföra människor från skilda kulturer utan att det uppstår konflikter om resurser och värdemönster. Såväl svenskar som invandrare använder sig av fördomar, stereo-

typer, rykten, vitsar och svartmålningar, när de beskriver de Andra. För att öka förståelsen för invandrarnas situation krävs därför en fördjupad kunskap om det svenska samhällets sociala och kulturella organisation. Eventuella konfrontationer mellan olika grupper bör därför diskuteras mot bakgrund av samhällsvetenskaplig och – kan man tillägga – kulturvetenskaplig teoribildning om kulturmöten och etniska konflikter, de konkreta och vardagliga följderna av Sveriges strukturella omvandling samt, slutligen, invandrargruppernas inre dynamik och speciella levnadsvillkor (Ehn 1988:239f). Dessa ambitioner fanns med i bilden hos politiker och stadsplanerare, när stadsdelen Stenhagen började byggas för drygt tio år

sedan.⁵ Ändå kvarstår uppenbarligen mycket av integrationsproblematiken. Detta har bland annat att göra med att det finns fler medaktörer i uppbyggandet av en stadsdel än de uppenbara (stadsplanerare och politiker).

EN SKOLA MED VISIONER

När den nya stadsdelen började byggas, uppförde man också en kyrka och en skola, Stenhagenskolan.⁶ Båda dessa verkar för integration och är centrala för stadsdelens sociala liv, både som institutioner och som konkreta mötesplatser. Stenhagenskolans huvudbyggnad är ljus med en bitvis öppen planlösning och tycks därigenom arkitek-

Stenhagenskolan är placerad i omedelbar närhet av skogen och har en ljus och luftig arkitektur.

Foto: Birgitta Meurling.

toniskt spegla den öppenhet som finns i det officiella skolprogrammet. Skolgården ligger i omedelbar anslutning till flera skogspartier, som fungerar som en förlängning av barnens lekplats. Även här tycks alltså tanken om närheten till naturen som något positivt finnas.

Lärarna är som regel välutbildade och beskriver den multikulturella kontexten som en tillgång, inte som ett problem. Denna attityd kan tolkas som en del av den policy, som uttrycks i ett av skolans officiella dokument:

Stenhagenskolan är en referensskola och praktikskola. Vi spelar en aktiv roll i genomförandet av den nya läroplanen. Vi bedriver en verksamhet öppen för debatt och nya idéer. Vi samarbetar med ILU (inst. för lärarutb.) vid Uppsala

universitet. Språket har stor betydelse för människors utveckling och kulturella identitet. Det är också en förutsättning i arbetet med internationella frågor. Skolans val – *kommunikation* – genomsyrar därför undervisningen i olika ämnen. (Lidberg 1999, bilaga 2.)

Ambitionerna är således höga och i början av 1990-talet var Stenhagenskolan också på flera sätt ett föredöme (se t.ex. Mebius 1994). Man arbetade bland annat aktivt med att rekrytera personal, som var särskilt engagerad i frågor rörande det mångkulturella samhället. Men i tider av ekonomiska nedskärningar har det varit svårt att behålla den önskvärda personaltätheten.

Detta till trots har lärare och övrig personal i stor utsträckning lyckats i sin strä-

*S:t Maria kyrka utgör en av mötesplatserna i Stenhagen.
Foto: Birgitta Meurling.*

van att hantera etnicitetsfrågorna, särskilt i de lägre klasserna. Detta innebär naturligtvis inte att integrationsförsöken är friktionsfria. I stället opererar integrations- och segregationsprocesser på flera nivåer: på samhällsnivå, institutionsnivå och individnivå. Skola och kyrka är dels fysiska rum, där integration kan möjliggöras, dels institutioner som med sin specifika verksamhet syftar till integration snarare än segregation. Men det handlar naturligtvis också om de människor som arbetar inom kyrka och skola. Bland dessa är många kända för sitt stora engagemang i etnicitets- och integrationsfrågor.

EN FÖRENANDE KYRKA?

S:t Maria kyrka är en modern tegelbyggnad byggd omkring 1990, även den med en öppen planlösning, öppen för människor och olika slags aktiviteter. Intill själva kyrkorummet ligger flera rum avsedda för olika verksamheter såsom barnverksamhet, kyrkokörens repetitioner, kaféverksamhet för ungdomar m.m. Men det är också möjligt att titta in i allrummet bara för att läsa tidningen eller ta en pratstund med någon.

Kyrkan kan tyckas vara en entydig plats, men den betyder uppenbarligen olika saker för olika människor beroende på etnisk och religiös tillhörighet, ålder och kön (jfr Massey 1994). Den uttrycker också olika saker vid olika tidpunkter på dagen. Tidigt på eftermiddagen är den en plats för mindre barn och deras föräldrar, senare på dagen fungerar den som mötesplats för ungdomar och på kvällen träffas olika grupper och föreningar där. På söndagarna associeras kyrkan naturligtvis främst med kyrkliga aktiviteter såsom gudstjänster och söndagsskola. På många

sätt har kyrkan lyckats förena människor, men den har också skilt vissa grupper från varandra. Den har exempelvis fungerat integrerande för många invandrare, medan svenskarna främst tycks utnyttja dess servicefunktioner såsom barnverksamhet och liknande (Hedin & Lindström 1999).

Prästen i S:t Maria kyrka har varit mycket aktiv i sin strävan att få olika grupper att mötas och ibland har han använt tillvägagångssätt som betraktats som okonventionella. Det är exempelvis inte självklart att evangelietexten skall läsas på flera språk under söndagens gudstjänst såsom fallet har varit i denna kyrka. Han har vidare skapat olika grupper och samman slutningar inom ramen för den kyrkliga verksamheten och har själv deltagit i flera av dem (bl.a. i den trädgårdsförening som bildats av kolonilottsinnehavarna).

Prästen är mycket uppskattad bland invandrarna medan många svenskar är reserverade eller ointresserade av hans verksamhet, vilket bland annat hänger samman med den utbredda sekulariseringen. Prästen betraktas inte längre som en särskilt betydelsefull person i dagens svenska samhälle. För många invandrare är situationen den omvända: en präst innehar i kraft av sitt ämbete en viss status, även om han inte företräder den egna religionen. Oavsett vad man anser om prästens framtoning och verksamhet i församlingen, står det klart att han betytt mycket för många människor i Stenhammar. Han har också tillsammans med sina medarbetare gjort kyrkan till ett "öppet hus" och därigenom placerat den "mitt i byn".

KAN SEGREGATION BYGGAS BORT?

I denna artikel har vi diskuterat huruvida det går att planera en stadsdel utifrån en

Boendet utgör en form av kulturellt kapital. T.v. ses ett parhusområde, där familjer med goda ekonomiska resurser bor. T.h. bor de som inte har lika goda ekonomiska möjligheter. Foto: Birgitta Meurling.

ambition om integrering. Vi har funnit att det trots goda intentioner redan på planeringsstadiet, tycks vara komplicerat att genomföra en integrationstanke i bygande av en ny stadsdel. Istället vilar integrationsprocessen också i stor utsträckning på enskilda aktörer i, eller omkring, området. I Stenhagen-studien utgör skolan och kyrkan goda exempel på aktörer som verkar för integration på institutionsnivå. I båda dessa fall finns även personer som verkar för detta på individnivå, exempelvis prästen.

Vi fann att de boende i området definierar närmiljön utifrån sina egna individuella erfarenheter och att den grann-gemenskap, som skulle kunna verkar för en gemensam delkultur, till stor del sak-

nas. Invandrare och infödda svenskar um-gås inte i någon större utsträckning. Ytter-ligare ett exempel på att integrations-processen är ett komplext samspel mellan flera aktörer finner vi i fotbollsförening-arna i Stenhagen. Några invandrarungdo-mar har startat en ny fotbollsförening för att följa en annan träningspedagogik än den i den redan existerande föreningen. I den nya föreningen är medlemmarna så gott som enbart invandrare. Detta, och flera andra exempel som redan nämnts, visar att såväl infödda svenskar som in-vandrare hellre ser till det som skiljer än det som förenar.

Stenhagen är intressant genom sin blandade bebyggelse. Å ena sidan finns där en form av integration, eftersom både

infödda svenskar och invandrare bor där, å andra sidan existerar en uppenbar segregation, då olika grupper bor i olika delar av området och i olika typer av bostäder. Om man betraktar boendet i dag som en del av ett kulturellt och ekonomiskt kapital, blir segregationstendensen ännu tydligare. Att äga sin egen bostad är en ekonomisk investering. Bor man dessutom i ett attraktivt bostadsområde innebär det en typ av investering, som ytterligare ökar det kulturella kapitalet (Mörck 1991, jfr Bourdieu 1991). Att bo i en villa i Stenhagen kan inte, vad det kulturella bostadskapitalet beträffar, jämföras med att bo i stadsdelarna Kåbo eller Norby. Men att bo i en villa i Stenhagen signalerar högre status än att bo i en hyreslägenhet i samma område. Om man bor i villa, parhus eller bostadsrätt, kan man i högre utsträckning kontrollera sitt boende än om man bor i ett hyreshus. Studier visar att känslan av att ha kontroll över det egna boendet är central för många människor (Mörck 1991). Men denna känsla saknar många invånare i Stenhagen, såväl svenskar som invandrare.⁷

Vi inledde denna artikel med att citera en irakisk man, som menade att invånarna i Stenhagen lever sida vid sida, men inte tillsammans. Vårt fältarbete bekräftar den bilden. Frågan är hur man ska gå vidare. Är det överhuvudtaget möjligt att genom stadsplanering "bygga bort" segregationen mellan olika grupper i samhället?

NOTER

¹ Denna artikel är en bearbetad version av ett inlägg som hölls vid konferensen Multicultures and the European City i London den 7–8 september 2001. Konferensen utgjorde en del av ett pågående samarbetsprojekt mellan Uppsala universitet, North London University och University of

East London. För stöd och uppmuntran i samband med utarbetandet av denna artikel vill vi tacka Urban Ericsson, Birgitta Hellmark Lindgren och Marie Steinrud.

² Termerna integrering/integration och segregering/segregation förekommer ofta parallellt. I *Nationalencyklopedin* kan man läsa att integration och integrering är synonymer, liksom att "i studier av internationell migration och etniska relationer används integration särskilt för att beteckna de sociala processer genom vilka minoriteter, t.ex. invandrade etniska grupper, slussas in i och blir delaktiga av det nya samhälle de flyttar till" (NE 1992, band 9, s. 499). Med segregation avses det rumsliga åtskiljandet av befolkningsgrupper på grundval av exempelvis social status, rastillhörighet eller etnisk tillhörighet" (NE 1995, band 16, s. 347). Vidare innebär etnisk segregering en åtskillnad av befolkningsgrupper byggd på föreställningar om etnicitet och etniska grupper. "Den etniska segregeringen rättfärdigas ofta med ideologiska argument vilka hävdar att etniska grupper inte bör blandas med varandra" (NE 2000, suppl. 1, s. 512).

³ Fältarbetet leddes av Anne-Christine Norlén (fältarbetsansvarig på B-kursen i etnologi). Involverade i planering och utförande var också Katarina Ek-Nilsson (lärare på B-kursen i etnologi), Birgitta Meurling (lärare på B-kursen i etnologi och boende i Stenhagen), Eva-Lott Lindqvist (tidigare arkivarie vid SOFI och boende i Stenhagen), Anna-Lena Planting (en av skolans rektorer) liksom Hans och Birgitta Sjöström (pensionerat prästpar och boende i området).

⁴ Jfr Frykman & Löfgrens diskussion rörande föreställningen om svenskarna som ett naturälskande folk (1979:45–73). Jfr även Massey 1994.

⁵ Man ville dra lärdom av stadsdelen Gottsunda och inte upprepa samma misstag som begåtts när detta område byggdes på 1960- och 1970-talen. I vissa stycken har man också lyckats. Stenhagen har inte blivit ett nytt Gottsunda om man exempelvis ser till kriminalitet och förstörelse av bostadshus och allmänna lokaler.

⁶ Några år senare byggdes ytterligare en skola, Grundstenen, som administrativt utgör en del av Stenhagenskolan, men som fysiskt sett är placerad en bit bort från "stora skolan".

⁷ Under den senaste tiden har temat segregation diskuterats i *Uppsala Nya Tidning* (UNT). Bland annat har ungdomar från olika stadsdelar, däribland Stenhagen och Kåbo, fått dryfta sina syn-

punkter på andra bostadsområden än det egna. Att bygga fler villor som lockar till sig svenskar i invandrartäta områden, skulle kunna vara ett sätt att motarbeta fördomar och segregation, tror en av de intervjuade ungdomarna (UNT 16. 10. 2002). I en annan artikel lyfts Stenhagen fram som ett positivt exempel. Början av 1990-talet var en turbulent period i denna stadsdel. Nu har emellertid affärer och service etablerats, oron har lagt sig och priserna – liksom anseendet – vänder uppåt, enligt skribenten (UNT 19. 10. 2002).

REFERENSER

Otryckta

Hedin, Ida & Lindström, Lisa, 1999. *S:ta Maria kyrka – Stenhagens sociala centrum?* B-uppsats i Etnologi, Etnologiska avdelningen, Uppsala universitet.

Lidberg, Hanna, 1999. *Att vara populär – tonåringar i Stenhagen berättar.* B-uppsats i Etnologi, Etnologiska avd., Uppsala universitet.

Mebius, Anders, 1994. *Stenhagenskolan – en svensk skola?* B-uppsats i Etnologi, Etnologiska institutionen, Uppsala universitet.

Norlén, Anne-Christine, 1999. *Fältdagbok.* (I privat ägo.)

Tryckta

Bourdieu, Pierre, 1991 (1982). *Language and Symbolic Power.* Cambridge: Polity Press.

Ehn, Billy, 1988. "Invandrares stereotypier om svenskar." I: Daun, Åke & Ehn, Billy (red.), *Blandsverige. Om kulturskillnader och kulturmöten.* Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 227–240.

Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar, 1979. *Den kultiverade människan.* Lund: Liber.

Hylland Eriksen, Thomas, 1996. *Historia, myt och identitet.* Stockholm: Bonnier Alba.

af Klintberg, Bengt, 1988. "Etnocentriska sägner." I: Daun, Åke & Ehn, Billy (red.), *Blandsverige. Om kulturskillnader och kulturmöten.* Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 171–181.

Massey, Doreen, 1994. *Space, Place and Gender.* Cambridge: Polity Press.

Mörck, Magnus, 1991. *Storstadens livsstilar och boendekarriärer.* Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige. (Diss.)

Nationalencyklopedin, 1992, 1995, band 9, 16. Bra Böcker: Höganäs.

Nationalencyklopedin, 2000, supplementband 1. Bra Böcker: Malmö.

Phillips-Martinsson, Jean, 1991. *Swedes as others see them: facts, myths or a communication complex?* Lund: Studentlitteratur.

Stahre, Ulf, 1999. *Den alternativa staden. Stockholms stadsomvandling och byalagsrörelsen.* Stockholm: Stockholmia. (Diss.)

Uppsala Nya Tidning 16. 10. 2002, 19. 10. 2002.

SUMMARY

Side by side

Integration and Segregation in the City District of Stenhagen

This article is an empirical study of a segregated area in the town of Uppsala, and of the building intentions that failed. The planners focused on building different kinds of housing, not realizing that it would make a distinction between immigrants and Swedes. We argue that agents are needed on more than one level to form an integrated society and that the individual standpoint is the key. We focus on two examples of integration agents, the church and the school. Even though the Swedes in the area talked about the benefits of a multicultural society, they did not reach out to their immigrant neighbours because they did not see them as neighbours.